

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ
БАТЬКІВ ВИХОВАНЦІВ З ООП ЗАСОБОМ ІНДЕКСУ ІНКЛЮЗІЇ**

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗДОм-24
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Бегми Ірини Віталіївни
Керівник доктор філософії
Пристапа Я.В.

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Бегма Ірина Віталіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ ВИХОВАНЦІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	9
1.1. Термінологічний апарат дослідження: особливі освітні потреби, психолого-педагогічна підтримка, індекс інклюзії.....	9
1.2. Історико-педагогічний аналіз розвитку інклюзивної освіти та підтримки батьків вихованців з ООП.....	13
1.3. Психолого-педагогічні підходи до організації підтримки батьків у процесі інклюзивного навчання	18
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ООП У КОНТЕКСТІ ІНДЕКСУ ІНКЛЮЗІЇ.....	26
2.1. Індекс інклюзії як стратегічний ресурс розвитку партнерської взаємодії з батьками.....	26
2.2. Моделі психолого-педагогічної підтримки батьків у системі інклюзивної освіти.....	31
2.3. Форми та методи взаємодії з батьками дітей з ООП у контексті індексу інклюзії.....	35
2.4. Напрями удосконалення системи психолого-педагогічної підтримки батьків.....	40
Висновки до розділу 2.....	44
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	56

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ІНП – індивідуальна навчальна програма

ІПР – індивідуальний план розвитку

ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр

КППС – команда психолого педагогічного супроводу

ООП – особливі освітні потреби

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна освітня парадигма в Україні, відображена в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та Базовому компоненті дошкільної освіти, ґрунтується на принципах особистісно орієнтованого підходу, педагогіки співробітництва та інклюзивної освіти. Ці документи підкреслюють необхідність створення умов для розвитку індивідуальності кожної дитини, зокрема дітей з особливими освітніми потребами (ООП), та залучення їхніх сімей до освітнього процесу [3; 25; 41]. У контексті інклюзивної освіти особливого значення набуває психолого-педагогічна підтримка батьків, оскільки сім'я відіграє ключову роль у формуванні психоемоційного стану, соціальної адаптації та успішного навчання дітей з ООП.

Інклюзивна освіта, як зазначено в Законі України «Про освіту» (2017), спрямована на забезпечення рівного доступу до освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, психічних чи сенсорних особливостей, шляхом адаптації освітнього середовища до індивідуальних потреб [43]. Однак ефективність інклюзивного навчання значною мірою залежить від активної участі батьків, які часто стикаються з емоційними, соціальними та інформаційними бар'єрами, такими як тривожність, емоційне вигорання чи недостатня обізнаність про права та можливості їхньої дитини [4; 10]. У сучасних умовах, зокрема в контексті воєнного стану в Україні, ці виклики посилюються, що вимагає адаптації традиційних підходів до підтримки батьків, включаючи використання цифрових технологій і кризового консультування [10; 14].

Одним із інструментів, який сприяє вдосконаленню інклюзивного освітнього середовища та залученню батьків до освітнього процесу, є індекс інклюзії. За визначенням Т. Бута, індекс інклюзії – це методологія, що допомагає оцінити інклюзивну практику закладів освіти, виявити бар'єри та розробити стратегії їх подолання [20]. Цей інструмент охоплює створення

інклюзивної культури, розробку відповідної політики та впровадження інклюзивних практик, що передбачає активну взаємодію між педагогами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу [9; 13]. Використання індексу інклюзії в контексті психолого-педагогічної підтримки батьків дозволяє системно підійти до оцінки та вдосконалення освітнього середовища, сприяючи партнерській взаємодії та підвищенню ефективності інклюзивного навчання.

Проблема психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з ООП досліджувалася в працях українських і зарубіжних учених. А. Колупаєва, О. Таранченко, І. Брушневська, З. Борисенко, М. Гринців та інші підкреслюють важливість комплексного підходу до підтримки сімей, який включає діагностичну, консультативну, корекційну та просвітницьку діяльність [4; 6; 24]. Т. Кравчинська та Г. Васильєва акцентують увагу на необхідності гармонізації українських підходів до інклюзивної освіти з міжнародними стандартами, що передбачає активне залучення батьків до розробки індивідуальних освітніх програм [9; 25]. У воєнний час, як зазначають О. Вовченко, Т. Калініна та О. Чижишин, особливого значення набувають програми кризового консультування та використання цифрових платформ для забезпечення доступу до підтримки [10; 21].

Незважаючи на значний прогрес у розвитку інклюзивної освіти в Україні, зокрема після створення інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) у 2017 році, залишаються виклики, пов'язані з недостатньою підготовкою педагогів, обмеженим доступом до ресурсів та психоемоційними труднощами батьків [24; 41]. Використання індексу інклюзії як інструменту оцінки та вдосконалення інклюзивного середовища може сприяти подоланню цих бар'єрів, забезпечуючи системний підхід до організації психолого-педагогічної підтримки батьків.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати використання індексу інклюзії як засобу психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи психолого-педагогічної підтримки батьків вихованців з ООП у контексті інклюзивної освіти.
2. Визначити системні аспекти та моделі психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з ООП, розкрити можливості використання індексу інклюзії як інструменту розвитку партнерської взаємодії з батьками.
3. Розробити напрями удосконалення системи психолого-педагогічної підтримки батьків у контексті сучасних вимог інклюзивної освіти, визначивши ефективні форми та методи взаємодії з родинами вихованців.

Об'єкт дослідження – процес психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

Предмет дослідження – індекс інклюзії як засіб забезпечення психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів: теоретичні: аналіз і синтез наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату, історико-педагогічного контексту та сучасних підходів до організації підтримки батьків; емпіричні: спостереження, бесіди, аналіз документації.

Практичне значення дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій щодо використання індексу інклюзії для психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з ООП, які можуть бути застосовані в закладах дошкільної та загальної середньої освіти. Результати дослідження сприятимуть підвищенню ефективності інклюзивного навчання шляхом залучення батьків до освітнього процесу, подолання їхніх психоемоційних бар'єрів і створення підтримуючого інклюзивного середовища.

Апробація результатів роботи: Результати дослідження було апробовано у вигляді доповіді «Психолого-педагогічні підходи до організації підтримки батьків у процесі інклюзивного навчання» на IX

Всеукраїнській студентській науковій конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики» (м. Київ, 21 листопада 2025р.)
Досліджувану тему розкрито у публікації: Бегма І.В. Психолого-педагогічні підходи до організації підтримки батьків у процесі інклюзивного навчання. Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики: матеріали ІХ Всеукраїнської студентської наукової конференції, м. Київ, 21 листопада, 2025рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». Вінниця: ТОВ«УКРЛОГОС Груп», 2025

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки з розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи – 66 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ ВИХОВАНЦІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

1.1. Термінологічний апарат дослідження: особливі освітні потреби, психолого-педагогічна підтримка, індекс інклюзії

Понятійно-категоріальний апарат є основою наукового дослідження, оскільки забезпечує чіткість, однозначність і структурованість термінології, що використовується в аналізі психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у контексті інклюзивної освіти. Визначення ключових понять сприяє уникненню термінологічної плутанини, поглиблює розуміння предмета дослідження та забезпечує єдиний концептуальний підхід до аналізу теоретичних і практичних аспектів.

Поняття особливих освітніх потреб (ООП) є ключовим у системі інклюзивної освіти, оскільки відображає специфіку індивідуальних потреб учнів, які потребують адаптації освітнього процесу. Науковці А. Колупаєва та О. Таранченко зазначають, що ООП виникають у дітей, які через фізичні, психічні, інтелектуальні чи сенсорні порушення потребують спеціальних умов для навчання, соціалізації та розвитку. Це поняття охоплює не лише дітей з інвалідністю, а й тих, хто має тимчасові чи ситуативні труднощі в навчанні, зумовлені соціальними, психологічними чи іншими чинниками [24, с.15].

Дослідниця Н. Андрійчук підкреслює, що ООП є не лише характеристикою індивідуальних особливостей дитини, але й відображенням необхідності адаптації освітнього середовища до її потреб. Вона зазначає, що поняття ООП включає як внутрішні фактори (особливості розвитку дитини), так і зовнішні (бар'єри в освітньому процесі, зокрема недостатня підготовка

педагогів, брак адаптивних матеріалів чи обмежений доступ до інфраструктури). Таким чином, ООП є динамічною категорією, яка залежить від контексту та може змінюватися з часом [2, с. 4].

Закон України «Про освіту» (2017) визначає осіб з особливими освітніми потребами як тих, хто потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі для забезпечення їхньої повноцінної участі в навчанні [43]. Це підкреслює необхідність гнучкості освітньої системи, яка має адаптуватися до різноманітних потреб учнів. Педагог О. Антощак додає, що інклюзивна освіта спрямована на подолання бар'єрів шляхом створення доступного та підтримуючого середовища, яке враховує індивідуальні особливості кожного учня [3, с. 74].

Дослідниця А. Душкевич зазначає, що понятійно-категоріальний апарат інклюзивної освіти в Україні постійно розвивається, включаючи уточнення термінології, пов'язаної з ООП, що відображає сучасні тенденції в освітній політиці та практиці [16]. Це сприяє гармонізації українських підходів із міжнародними стандартами, зокрема з тими, що викладені в працях зарубіжного науковця Т. Бута [20, с. 10].

Психолого-педагогічна підтримка є комплексним процесом, спрямованим на створення оптимальних умов для розвитку, навчання та соціальної адаптації дітей з ООП, а також на підтримку їхніх батьків у процесі виховання. Психолог І. Брушневська визначає психолого-педагогічну підтримку як систему заходів, що включає діагностичну, консультативну, корекційну та просвітницьку діяльність, спрямовану на гармонізацію взаємодії між дитиною, сім'єю та освітнім середовищем. Цей підхід передбачає інтеграцію зусиль педагогів, психологів, соціальних працівників та інших фахівців для забезпечення цілісного супроводу [6, с. 55].

Науковці З. Борисенко та М. Гринців наголошують, що психолого-педагогічна підтримка батьків відіграє провідну роль у формуванні психоемоційного стану дитини та її адаптації до інклюзивного освітнього середовища [4, с. 27]. Вони зазначають, що батьки дітей з ООП часто

стикаються з емоційним вигоранням, стресом і почуттям ізоляції, що вимагає спеціальних підходів до консультування та підтримки. Психологи О. Василенко та Ю. Безручук підкреслюють необхідність індивідуалізованого підходу, який враховує психологічні особливості батьків, їхній рівень готовності до співпраці та соціально-економічні умови [8, с. 25].

У контексті воєнного часу дослідниця О. Вовченко зазначає, що психолого-педагогічна підтримка набуває особливого значення через зростання рівня стресу та емоційного вигорання батьків дітей з ООП [10]. Вона включає не лише консультування, але й координацію з інклюзивно-ресурсними центрами (ІРЦ), які, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №545, забезпечують комплексну оцінку потреб дитини та розробку індивідуальних програм розвитку [41]. Педагог Т. Калініна додає, що в умовах військових дій психологічна підтримка батьків має включати елементи кризового консультування, спрямованого на подолання тривожності та підвищення резилієнтності [21, с. 104].

Індекс інклюзії є інструментом для оцінки та вдосконалення інклюзивного освітнього середовища. Зарубіжний науковець Т. Бут визначає індекс інклюзії як методологію, яка допомагає освітнім закладам оцінювати власну інклюзивну практику, виявляти бар'єри та розробляти стратегії їх подолання. Цей інструмент базується на трьох основних вимірах: створення інклюзивної культури, розробка інклюзивної політики та впровадження інклюзивних практик [20, с. 12].

Дослідниця Г. Васильєва зазначає, що індекс інклюзії сприяє системному підходу до організації освітнього процесу, враховуючи потреби всіх учасників. Вона підкреслює, що використання цього інструменту дозволяє оцінити доступність навчальних матеріалів, фізичного середовища школи, а також рівень підготовки педагогів до роботи з дітьми з ООП. Дослідниця Г. Грищенко додає, що індекс інклюзії сприяє партнерській взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, що є основою ефективного впровадження інклюзивного навчання [13, с. 18].

Педагог Т. Кравчинська наголошує, що індекс інклюзії є не лише діагностичним інструментом, але й стратегічним орієнтиром для розвитку інклюзивної освіти. Вона зазначає, що цей інструмент допомагає освітнім закладам визначити рівень їхньої готовності до інклюзії та розробити конкретні плани дій для підвищення інклюзивності. У практичному контексті індекс інклюзії використовується для оцінки таких аспектів, як доступність інфраструктури, адаптація навчальних програм, а також залучення батьків до освітнього процесу [25, с. 24] .

У практичному контексті індекс інклюзії використовується для оцінки таких аспектів, як доступність інфраструктури, адаптація навчальних програм, а також залучення батьків до освітнього процесу. Узагальнення основних термінів наукової роботи представлено у табл.1.1.

Таблиця 1.1.

Основні поняття дослідження

Поняття	Визначення	Ключові аспекти
Особливі освітні потреби	Потреби дітей, які через фізичні, психічні чи сенсорні порушення потребують адаптації освітнього процесу	1.Індивідуальні особливості; 2. Бар'єри в освітньому середовищі 3. Гнучкість системи
Психолого-педагогічна підтримка	Система заходів для забезпечення розвитку, навчання та соціалізації дітей з ООП і підтримки їхніх батьків	1.Консультування 2.Корекційна робота 3.Емоційна підтримка 4.Кризове консультування
Індекс інклюзії	Методологія оцінки та вдосконалення інклюзивного освітнього середовища	1.Інклюзивна культура 2.Інклюзивна політика 3.Інклюзивні практики

Джерело: [2; 24; 43; 4; 6; 25]

Отже, термінологічний апарат дослідження, що включає особливі освітні потреби, психолого-педагогічну підтримку та індекс інклюзії, створює теоретичну основу для аналізу проблематики підтримки батьків дітей з ООП у контексті інклюзивної освіти. Поняття ООП відображає індивідуальні особливості дітей і необхідність адаптації освітнього середовища до їхніх потреб.

Психолого-педагогічна підтримка є комплексним процесом, спрямованим на забезпечення розвитку дитини та підтримку її сім'ї, особливо в умовах кризових ситуацій, таких як воєнний час. Індекс інклюзії виступає як інструмент оцінки та вдосконалення інклюзивного освітнього середовища, сприяючи партнерській взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Ці поняття є взаємопов'язаними та створюють основу для розробки ефективних стратегій інклюзивної освіти, що враховують як індивідуальні, так і системні аспекти.

1.2. Історико-педагогічний аналіз розвитку інклюзивної освіти та підтримки батьків вихованців з особливими освітніми потребами

Дослідження розвитку інклюзивної освіти та психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є важливим для розуміння сучасних підходів до забезпечення рівного доступу до освіти та створення підтримуючого середовища для сімей. Історико-педагогічний аналіз дозволяє простежити еволюцію концепцій інклюзивної освіти, трансформацію підходів до організації освітнього процесу для дітей з ООП, а також розвиток механізмів психолого-педагогічної підтримки батьків. Цей аналіз охоплює як міжнародний досвід, так і специфіку становлення інклюзивної освіти в Україні, з акцентом на нормативно-правові, соціальні та педагогічні аспекти.

Становлення інклюзивної освіти на міжнародному рівні є результатом тривалого історичного процесу, що відображає зміни в суспільному

сприйнятті осіб з особливими потребами та їхніх прав на освіту і соціальну інтеграцію. Дослідниця Г. Васильєва зазначає, що перші спроби організації освіти для дітей з особливостями розвитку датуються XIX століттям, коли в Європі та США створювалися спеціалізовані заклади для осіб із порушеннями зору, слуху чи інтелектуальними обмеженнями [9, с. 125]. Такі заклади мали сегрегуючий характер, ізолюючи дітей від загальноосвітнього середовища та обмежуючи їхні можливості для соціалізації. Ці підходи базувалися на медичній моделі інвалідності, яка розглядала особливі потреби як індивідуальні дефіцити, що потребують корекції в ізольованих умовах.

У XX столітті, після Другої світової війни, у західних країнах почали формуватися ідеї інтеграції, які поступово трансформувалися в концепцію інклюзії. Зарубіжний науковець Т. Бут зазначає, що важливим етапом стало прийняття Декларації ООН про права осіб з інвалідністю (1975), яка проголосила принцип рівного доступу до освіти та соціальних можливостей для всіх [20, с. 10]. Цей документ заклав основу для визнання освіти як фундаментального права, незалежно від фізичних чи психічних особливостей. У 1994 році Саламанкська декларація ЮНЕСКО стала переломним моментом, офіційно закріпивши інклюзивну освіту як основний підхід до навчання дітей з особливими потребами. Декларація підкреслила необхідність адаптації освітнього середовища до різноманітних потреб учнів, а також залучення батьків і громад до цього процесу. У 2006 році Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю посилила міжнародні зобов'язання щодо забезпечення інклюзивної освіти [20, с. 12].

Науковці В. Любарєць, Г. Васильєва та Ж. Верьовкіна зазначають, що цей документ акцентував увагу на необхідності створення безбар'єрного освітнього середовища та залучення сімей до освітнього процесу [30, с. 216]. Ці міжнародні документи вплинули на формування національних освітніх політик, зокрема в Україні, де інклюзивна освіта почала активно розвиватися після ратифікації Конвенції в 2009 році. В Україні становлення інклюзивної освіти відбувалося в контексті соціально-політичних трансформацій і

поступового переходу від радянської системи спеціальної освіти до сучасних інклюзивних підходів. Науковці А. Колупаєва та О. Таранченко вказують, що до 2000-х років освіта дітей з ООП в Україні переважно здійснювалася в спеціалізованих закладах, таких як інтернатні установи, що обмежувало їхню соціальну інтеграцію [24, с. 18]. Цей період характеризувався медичним підходом до дітей з особливими потребами, коли основна увага приділялася корекції їхніх порушень, а не адаптації освітнього середовища.

Перші кроки до інклюзивної освіти в Україні були зроблені на початку 2000-х років у рамках пілотних проєктів, підтриманих міжнародними організаціями. Педагог Т. Кравчинська зазначає, що до 2014 року інклюзивна освіта мала фрагментарний характер, обмежуючись окремими ініціативами в містах із розвиненою освітньою інфраструктурою [25, с. 22; 27, с. 50]. Важливим етапом стало прийняття Закону України «Про освіту» (2017), який законодавчо закріпив принципи інклюзивної освіти та визначив механізми її впровадження, зокрема створення інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) [43]. Постанова Кабінету Міністрів України №545 (2017) деталізувала функції ІРЦ, які включають оцінку потреб дітей з ООП, розробку індивідуальних програм розвитку та координацію підтримки сімей [41].

Дослідниця Г. Лопуга підкреслює, що після 2017 року в Україні спостерігається системний підхід до організації інклюзивного навчання, який включає підготовку педагогів, адаптацію навчальних програм і створення безбар'єрного середовища [29, с. 89]. Водночас педагог О. Волошина зазначає, що інформатизація освітнього процесу, зокрема використання цифрових платформ, стала важливим фактором у підвищенні ефективності інклюзивної освіти, особливо в дошкільних закладах [11, с. 49]. Незважаючи на прогрес, сучасні виклики, такі як воєнний стан, ускладнюють впровадження інклюзивної освіти, що вимагає додаткових ресурсів і адаптивних підходів [14].

Психолого-педагогічна підтримка батьків дітей з ООП є невід'ємною частиною інклюзивної освіти, оскільки сім'я відіграє ключову роль у

формуванні психоемоційного стану та соціальної адаптації дитини. Історично роль батьків у освітньому процесі дітей з особливими потребами змінювалася від пасивного спостереження до активної участі. Психолог І. Брушневська зазначає, що в XIX–XX століттях у західних країнах батьки розглядалися як другорядні учасники, а основна увага приділялася корекційній роботі з дітьми [6, с. 54]. Лише в другій половині XX століття, з появою концепції партнерської взаємодії, батьків почали залучати до розробки освітніх програм і прийняття рішень щодо навчання їхніх дітей.

В Україні психолого-педагогічна підтримка батьків дітей з ООП почала формуватися як окремий напрям у 2000-х роках. Науковці З. Борисенко та М. Гринців наголошують, що створення ІРЦ стало важливим кроком у систематизації консультативної роботи з сім'ями, оскільки ці центри надають не лише оцінку потреб дитини, але й психологічну та педагогічну підтримку батькам [4, с. 27]. Психологи О. Василенко та Ю. Безручук підкреслюють необхідність індивідуалізованого підходу до консультування батьків, враховуючи їхній емоційний стан, рівень готовності до співпраці та соціально-економічні умови [8, с. 25].

Особливу увагу в сучасних умовах приділено психологічній підтримці батьків у контексті воєнного часу. Дослідниця О. Вовченко зазначає, що війна в Україні посилила емоційне вигорання батьків дітей з ООП, що вимагає розробки спеціальних програм кризового консультування [10]. Педагог Т. Калініна додає, що такі програми мають включати стратегії подолання тривожності, підвищення резилієнтності та формування навичок самодопомоги [21, с. 104]. Науковці О. Деркачук та Е. Борщ наголошують на важливості створення доступних ресурсів для батьків, таких як онлайн-консультації та інформаційні платформи, які дозволяють отримувати підтримку навіть в умовах воєнного стану [14].

Партнерська взаємодія між педагогами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу є ключовим елементом ефективної інклюзивної освіти. Дослідниця Г. Грищенко зазначає, що партнерство

сприяє створенню підтримуючого середовища, яке забезпечує успішну соціалізацію та навчання дітей з ООП [13, с. 18–19]. Педагог Я. Гапочка підкреслює, що партнерська взаємодія передбачає спільну роботу над розробкою індивідуальних освітніх програм, що врають потреби дитини та можливості сім'ї, включаючи регулярні консультації, спільне планування та обмін інформацією між педагогами та батьками [12, с. 131].

Дослідниця О. Ільчук наголошує, що ефективна комунікація між педагогами та батьками сприяє формуванню довіри та спільного бачення цілей освіти [19, с. 102]. Вона зазначає, що в закладах спеціальної та інклюзивної освіти партнерська взаємодія є особливо важливою, оскільки дозволяє узгодити зусилля всіх сторін для забезпечення цілісного супроводу дитини. Педагог О. Волошина додає, що інформатизація відіграє важливу роль у забезпеченні партнерської взаємодії, зокрема через використання цифрових платформ для координації зусиль, обміну інформацією та надання консультацій [11, с. 50].

У контексті воєнного часу партнерська взаємодія набуває нових форм. Дослідниця О. Чижишин зазначає, що війна в Україні створила додаткові виклики для сімей дітей з ООП, такі як вимушене переміщення, втрата доступу до освітніх ресурсів і психологічний стрес [51, с. 45]. У таких умовах цифрові інструменти, такі як онлайн-консультації та вебінари, стають важливим засобом підтримки батьків і забезпечення їхньої участі в освітньому процесі.

Сучасний етап розвитку інклюзивної освіти в Україні характеризується низкою викликів, пов'язаних із воєнним станом, економічними обмеженнями та нерівномірним доступом до ресурсів. Науковці Л. Прохоренко та О. Орлов зазначають, що кризові умови вимагають адаптації інклюзивних практик до нових реалій, зокрема забезпечення дистанційного навчання та психологічної підтримки для дітей з ООП і їхніх сімей [45, с. 2]. Дослідниця О. Колбасова підкреслює, що в умовах воєнного часу психолого-педагогічна підтримка має

бути спрямована на подолання емоційних і соціальних бар'єрів, які виникають у батьків і дітей [22, с. 47].

Перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні пов'язані з подальшим вдосконаленням нормативно-правової бази, підготовкою педагогів і розширенням мережі ІРЦ. Науковці В. Любарець, Г. Васильєва та Ж. Верьовкіна наголошують на необхідності гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами, що сприятиме підвищенню якості інклюзивної освіти [30, с. 216]. Дослідниця О. Пюра зазначає, що соціально-педагогічна робота з сім'ями дітей з ООП має включати просвітницькі програми, які підвищують обізнаність батьків про їхні права та можливості [46, с. 533].

1.3. Психолого-педагогічні підходи до організації підтримки батьків у процесі інклюзивного навчання

Організація психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у процесі інклюзивного навчання є ключовим фактором забезпечення успішної соціалізації та освіти дітей. Сім'я відіграє провідну роль у формуванні психоемоційного стану дитини, її мотивації до навчання та адаптації до соціального середовища. Психолого-педагогічні підходи до підтримки батьків спрямовані на створення умов для їхньої активної участі в освітньому процесі, подолання емоційних і соціальних бар'єрів, а також підвищення їхньої компетентності у вихованні дітей з ООП.

Психолого-педагогічна підтримка батьків дітей з ООП ґрунтується на низці теоретичних підходів, які визначають принципи, методи та стратегії роботи з сім'ями. Психолог І. Брушневська визначає психолого-педагогічну підтримку як комплексну систему заходів, що включає діагностичну, консультативну, корекційну та просвітницьку діяльність, спрямовану на забезпечення гармонійного розвитку дитини та підтримку її сім'ї [6, с. 54].

Цей підхід спирається на системну теорію, яка розглядає сім'ю як цілісну систему, де взаємодія між її членами безпосередньо впливає на розвиток дитини.

Гуманістичний підхід, за твердженням науковців З. Борисенко та М. Гринців, акцентує увагу на індивідуальних потребах батьків, їхніх емоційних станах і готовності до співпраці [4, с. 27]. Цей підхід, розроблений на основі ідей Карла Роджерса, передбачає емпатійне спілкування, безоціночне ставлення та створення умов для самореалізації батьків у процесі виховання. Гуманістичний підхід реалізується через індивідуалізоване консультування, яке враховує унікальні особливості кожної сім'ї, її цінності та ресурси.

Екологічна модель Бронфенбреннера є ще однією теоретичною основою, яка розглядає розвиток дитини в контексті взаємодії з мікро-, мезо- та макросистемами (сім'я, школа, громада). Психологи О. Василенко та Ю. Безручук зазначають, що екологічний підхід сприяє координації зусиль між різними інституціями, такими як інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), педагоги та соціальні служби, для створення підтримуючого середовища [8, с. 25]. Цей підхід підкреслює важливість врахування соціальних, культурних і економічних факторів, що впливають на сім'ю.

Дослідниця О. Реброва підкреслює значення когнітивно-поведінкового підходу, який використовується для корекції емоційних станів батьків, таких як тривожність чи емоційне вигорання, через навчання стратегіям саморегуляції та подолання стресу [49, с. 221]. Цей підхід є особливо актуальним у кризових умовах, таких як воєнний стан, коли батьки стикаються з додатковими психоемоційними навантаженнями.

Психолого-педагогічна підтримка батьків дітей з ООП включає чотири основні напрями (1.1)

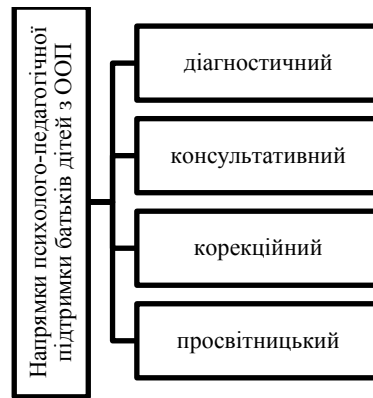

Рис.1.1 Напрямки психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з ООП, складено автором на основі джерела [5]

Кожен із цих напрямів має специфічні цілі, методи та інструменти, які сприяють ефективній взаємодії з сім'ями. Розглянемо кожний із них детальніше.

Діагностичний напрям передбачає оцінку психоемоційного стану батьків, їхньої готовності до співпраці з освітніми закладами та рівня обізнаності про особливості розвитку їхньої дитини. М. Лемак зазначає, що діагностика є першим етапом психолого-педагогічної підтримки, оскільки дозволяє визначити індивідуальні потреби сім'ї та розробити персоналізовану програму супроводу. Діагностичні методики, такі як опитувальники, структуровані інтерв'ю та психологічні тести, допомагають виявити рівень стресу, тривожності чи емоційного вигорання батьків. О. Вовченко підкреслює, що в умовах воєнного часу діагностика набуває особливої важливості, оскільки дозволяє виявити кризові стани, спричинені війною [10].

Консультативна робота є центральним елементом підтримки батьків. О. Михайленко та О. Кучер зазначають, що консультації спрямовані на надання інформації про особливості розвитку дитини, стратегії виховання та методи взаємодії з педагогами. Консультації можуть проводитися індивідуально або в групах, залежно від потреб сім'ї. Т. Коломоець підкреслює, що в

дошкільних закладах консультативна робота має включати навчання батьків технікам комунікації з дитиною та стратегіям подолання стресу, що сприяє їхній активній участі в інклюзивному навчанні. Корекційна робота спрямована на подолання психоемоційних і поведінкових труднощів у батьків, таких як тривожність, емоційне вигорання чи почуття ізоляції. С. Бужинська та А. Тома наголошують, що корекційні програми можуть включати психотерапевтичні техніки, такі як когнітивно-поведінкова терапія, для підвищення резилієнтності батьків [7, с. 121].

Організація психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у процесі інклюзивного навчання є ключовим фактором забезпечення успішної соціалізації та освіти дітей. Сім'я відіграє провідну роль у формуванні психоемоційного стану дитини, її мотивації до навчання та адаптації до соціального середовища. Психолого-педагогічні підходи до підтримки батьків спрямовані на створення умов для їхньої активної участі в освітньому процесі, подолання емоційних і соціальних бар'єрів, а також підвищення їхньої компетентності у вихованні дітей з ООП.

Дослідниця Х. Колбасова зазначає, що в умовах воєнного часу корекційна робота має фокусуватися на подоланні травматичного досвіду та підтримці емоційної стабільності батьків, що позитивно впливає на їхню здатність підтримувати дитину [22, с. 47]. Просвітницька діяльність спрямована на підвищення обізнаності батьків про права їхньої дитини, можливості інклюзивної освіти та ресурси, доступні через інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ). Дослідниця О. Пюра підкреслює, що просвітницькі програми допомагають батькам краще розуміти процес інклюзивного навчання та активно брати участь у ньому [46, с. 533]. Такі програми можуть включати семінари, тренінги, інформаційні буклети та онлайн-курси, які є особливо актуальними в умовах обмеженого фізичного доступу до освітніх закладів, як зазначають науковці О. Деркачук та Е. Борщ [14].

Організація психолого-педагогічної підтримки батьків передбачає використання низки практичних інструментів, які забезпечують ефективну взаємодію між сім'єю, педагогами та фахівцями. Психолог О. Реброва розробила програму психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з ООП, яка включає тренінги, консультації та групові заняття для розвитку батьківських компетенцій. Ця програма акцентує увагу на формуванні навичок взаємодії з дитиною та подоланні емоційних бар'єрів, таких як страх чи невпевненість. Партнерська взаємодія є ще одним важливим інструментом. Дослідниця Г. Грищенко зазначає, що партнерство між педагогами та батьками передбачає спільну роботу над розробкою індивідуальних освітніх програм, що враховують потреби дитини та можливості сім'ї. Педагог Я. Гапочка додає, що партнерська взаємодія включає регулярні зустрічі, обмін інформацією та спільне планування, що сприяє формуванню довіри та узгодженості в діях. Постанова Кабінету Міністрів України №545 (2017) підкреслює роль ІРЦ у координації партнерської взаємодії, надаючи батькам доступ до фахівців, які допомагають розробляти індивідуальні програми розвитку [41].

Цифрові технології також відіграють важливу роль у сучасних умовах. Дослідниця О. Волошина зазначає, що інформатизація освітнього процесу, зокрема використання онлайн-платформ для консультацій і вебінарів, значно полегшує доступ батьків до підтримки, особливо в умовах воєнного стану [11, с. 50]. Науковці О. Деркачук та Е. Борщ додають, що онлайн-ресурси, такі як інформаційні портали, чат-боти та мобільні додатки, дозволяють батькам отримувати консультації в реальному часі, що є критично важливим у кризових ситуаціях [14].

Воєнний стан в Україні створив додаткові виклики для організації психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з ООП. Дослідниця О. Чижишин зазначає, що війна спричинила зростання рівня стресу, тривожності та емоційного вигорання серед батьків, що вимагає адаптації традиційних підходів до підтримки [54, с. 45]. Педагог Т. Калініна

підкреслює, що кризове консультування стало ключовим інструментом для подолання психоемоційних труднощів, викликаних воєнними умовами [21, с. 103]. Такі консультації включають техніки релаксації, стратегії самодопомоги та навчання батьків способам підтримки своїх дітей у стресових ситуаціях.

Науковці Л. Прохоренко та О. Орлов наголошують, що в умовах війни важливо забезпечити доступ до дистанційних форм підтримки, таких як онлайн-консультації та вебінари, щоб охопити сім'ї, які були вимушено переміщені [45]. Дослідниця О. Вовченко підкреслює необхідність створення програм для подолання емоційного вигорання батьків, яке посилюється через нестабільність і втрату доступу до освітніх ресурсів [10]. Наприклад, програми можуть включати онлайн-групи підтримки, де батьки можуть обмінюватися досвідом і отримувати психологічну допомогу від фахівців.

Інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ) є ключовим елементом системи психолого-педагогічної підтримки батьків. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №545 (2017), ІРЦ відповідають за комплексну оцінку потреб дітей з ООП, розробку індивідуальних програм розвитку та координацію роботи з сім'ями [41]. Науковці А. Колупаєва та О. Таранченко зазначають, що ІРЦ забезпечують доступ до фахівців, які надають консультації та просвітницьку підтримку батькам, сприяючи їхній інтеграції в освітній процес [24, с. 21]. Педагог Т. Коломоець підкреслює, що ІРЦ у дошкільних закладах допомагають батькам адаптуватися до інклюзивного середовища, надаючи інформацію про права їхньої дитини та ресурси, доступні в системі освіти. Дослідниця С. Петренко додає, що ІРЦ сприяють формуванню партнерської взаємодії між батьками та педагогами, забезпечуючи координацію зусиль усіх сторін для створення підтримуючого середовища [38].

Отже, психолого-педагогічні підходи до організації підтримки батьків дітей з ООП у процесі інклюзивного навчання базуються на гуманістичній, системній, екологічній і когнітивно-поведінковій моделях, які підкреслюють

важливість індивідуалізованого підходу та партнерської взаємодії. Основні напрями підтримки включають діагностику, консультування, корекційну роботу та просвітницьку діяльність, які реалізуються через практичні інструменти, такі як тренінги, індивідуальні програми, партнерська взаємодія та цифрові платформи.

У контексті воєнного стану особливого значення набувають кризове консультування та дистанційні форми підтримки, які допомагають батькам справлятися з емоційними та соціальними викликами. Інклюзивно-ресурсні центри відіграють провідну роль у координації підтримки, забезпечуючи доступ до фахівців і ресурсів. Наведена таблиця систематизує ключові підходи, їхні теоретичні основи та практичні інструменти, що сприяє глибшому розумінню організації підтримки батьків у процесі інклюзивного навчання.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у контексті інклюзивної освіти, проведений у першому розділі, дозволив систематизувати ключові аспекти, що формують основу для подальшого дослідження. Розгляд понять, історичного розвитку та сучасних підходів до організації підтримки батьків виявив їхню багатогранність і взаємозв'язок, що є критично важливим для ефективного впровадження інклюзивної освіти.

Було визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема такі ключові категорії, як особливі освітні потреби, психолого-педагогічна підтримка та індекс інклюзії. Особливі освітні потреби охоплюють індивідуальні особливості дітей, що вимагають адаптації освітнього середовища. Психолого-педагогічна підтримка є комплексною системою заходів, спрямованих на гармонізацію розвитку дитини та підтримку її сім'ї.

Індекс інклюзії виступає інструментом оцінки та вдосконалення інклюзивного середовища, сприяючи партнерській взаємодії всіх учасників

освітнього процесу. Ці поняття створюють теоретичну основу для аналізу проблематики підтримки батьків.

Розкрито історико-педагогічний контекст розвитку інклюзивної освіти та підтримки батьків. Міжнародний досвід, починаючи з Декларації ООН (1975) та Саламанкської декларації (1994), підкреслює еволюцію від сегрегуючих до інклюзивних підходів. В Україні ключовим етапом стало прийняття Закону України «Про освіту» (2017), який закріпив принципи інклюзії та створив інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ). Психолого-педагогічна підтримка батьків еволюціонувала від пасивного залучення до активної партнерської взаємодії, особливо в умовах воєнного стану, коли кризове консультування стало необхідним.

Розглянуто психолого-педагогічні підходи до організації підтримки батьків, які базуються на гуманістичній, системній, екологічній і когнітивно-поведінковій моделях. Основні напрями підтримки включають діагностику, консультування, корекційну роботу та просвітницьку діяльність, які реалізуються через тренінги, індивідуальні програми та цифрові платформи. У воєнний час особливого значення набувають дистанційні форми підтримки та кризове консультування для подолання емоційного вигорання батьків. ІРЦ відіграють ключову роль у координації цих процесів, забезпечуючи доступ до ресурсів і фахівців.

Таким чином, перший розділ встановив, що психолого-педагогічна підтримка батьків дітей з ООП є невід'ємною частиною інклюзивної освіти. Вона вимагає комплексного підходу, який поєднує теоретичні основи, історичний досвід і сучасні практичні інструменти.

РОЗДІЛ 2.

СИСТЕМНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ООП У КОНТЕКСТІ ІНДЕКСУ ІНКЛЮЗІЇ

2.1. Індекс інклюзії як стратегічний ресурс розвитку партнерської взаємодії з батьками

Індекс інклюзії є комплексним інструментом, який дозволяє систематично оцінювати та вдосконалювати інклюзивне освітнє середовище, сприяючи розвитку партнерської взаємодії між закладом освіти, педагогами та батьками. Зарубіжний науковець Т. Бут визначає індекс інклюзії як методологію, спрямовану на оцінку власної інклюзивної практики освітніх закладів, виявлення бар'єрів та розробку стратегій їх подолання, що базується на трьох основних вимірах: створення інклюзивної культури, розробка інклюзивної політики та впровадження інклюзивних практик. Цей концептуальний підхід передбачає не лише діагностику поточного стану, але й стратегічне планування, яке включає залучення всіх учасників освітнього процесу, зокрема батьків, для забезпечення гнучкості та адаптивності системи освіти до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами (ООП) [20, с. 12].

Дослідниця Г. Васильєва зазначає, що концептуальні підходи до використання індексу інклюзії ґрунтуються на позиціях зарубіжних вчених, які акцентують на системному аналізі освітнього середовища, враховуючи потреби всіх учасників, включаючи батьків як ключових партнерів. Вона підкреслює, що індекс дозволяє оцінити доступність навчальних матеріалів, фізичного середовища закладу освіти, а також рівень підготовки педагогів до роботи з дітьми з ООП, що сприяє формуванню єдиної концептуальної бази для інклюзивної освіти. Педагог Т. Кравчинська додає, що індекс інклюзії є

стратегічним орієнтиром, який допомагає освітнім закладам визначити рівень їхньої готовності до інклюзії та розробити конкретні плани дій для підвищення інклюзивності, включаючи уточнення термінології, пов'язаної з ООП, та гармонізацію з міжнародними стандартами [25, с. 22].

Концептуально індекс інклюзії інтегрує екологічний підхід, який розглядає розвиток дитини в контексті взаємодії з мікро- (сім'я), мезо- (школа) та макросистемами (громада), як зазначають психологи О. Василенко та Ю. Безручук. Це передбачає координацію зусиль між інклюзивно-ресурсними центрами (ІРЦ), педагогами та соціальними службами для створення підтримуючого середовища. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №545 (2017), ІРЦ відіграють ключову роль у реалізації цих концептуальних підходів, забезпечуючи комплексну оцінку потреб дитини, розробку індивідуальних програм розвитку та координацію партнерської взаємодії з батьками. Наприклад, ІРЦ надають батькам доступ до фахівців для консультацій щодо особливостей організації психолого-педагогічної допомоги, що сприяє інтеграції сімей у освітній процес [41; 24, с. 21]. (Див. додаток Г).

Дослідниця А. Душкевич вважає, що понятійно-категоріальний апарат інклюзивної освіти в Україні постійно розвивається, включаючи уточнення термінології, пов'язаної з ООП, що відображає сучасні тенденції та дозволяє гармонізувати українські підходи з міжнародними стандартами, зокрема з тими, що викладені в роботах Т. Бута. Таким чином, концептуальні підходи до індексу інклюзії передбачають не лише оцінку, але й активне залучення батьків до процесу, що посилює партнерську взаємодію та сприяє подоланню бар'єрів у освітньому середовищі.

Формування інклюзивної культури в закладі освіти є процесом, який забезпечує створення середовища, де різноманітність сприймається як цінність, а всі учасники, включаючи батьків, відчують підтримку та залученість. Зарубіжний науковець Т. Бут наголошує, що інклюзивна культура формується через спільні цінності, які визнають унікальність

кожної дитини та сприяють співпраці між педагогами, учнями та батьками, що є основою для ефективного подолання бар'єрів. Індекс інклюзії має ключове значення в цьому процесі, оскільки дозволяє систематично оцінити рівень інклюзивності культури закладу, виявити дискримінаційні практики та розробити стратегії для їх усунення, сприяючи створенню доступного та підтримуючого середовища [20, с. 10–12].

Дослідниця Г. Васильєва підкреслює, що індекс інклюзії сприяє системному підходу до організації освітнього процесу, враховуючи потреби всіх учасників, включаючи батьків, та забезпечуючи оцінку доступності навчальних матеріалів, фізичного середовища школи, а також рівня підготовки педагогів до роботи з дітьми з ООП. Це значення проявляється в тому, що індекс допомагає формувати атмосферу довіри та взаємоповаги, де батьки виступають не пасивними спостерігачами, а активними партнерами. Педагог Т. Кравчинська додає, що індекс інклюзії є не лише діагностичним інструментом, але й стратегічним орієнтиром для розвитку інклюзивної культури, який допомагає освітнім закладам визначити рівень їхньої готовності до інклюзії та розробити конкретні плани дій для підвищення інклюзивності, включаючи адаптацію освітнього середовища до різноманітних потреб учнів [25, с. 25].

Значення індексу для формування інклюзивної культури посилюється в умовах воєнного часу, коли батьки дітей з ООП стикаються з підвищеним рівнем стресу та емоційного вигорання. Дослідниця О. Вовченко зазначає, що війна в Україні посилила емоційне вигорання батьків, що вимагає розробки спеціальних програм кризового консультування для подолання тривожності та підвищення резилієнтності, інтегрованих у інклюзивну культуру закладу. Педагог Т. Калініна додає, що психологічна підтримка батьків у воєнних умовах має включати елементи кризового консультування, спрямованого на подолання тривожності та підвищення резилієнтності, що сприяє формуванню інклюзивної культури через партнерську взаємодію [21, с. 103].

Дослідниця С. Петренко підкреслює, що індекс інклюзії сприяє формуванню інклюзивної культури через координацію зусиль між педагогами, батьками та фахівцями ІРЦ, забезпечуючи цілісний підхід до підтримки дітей з ООП. Наприклад, форми взаємодії включають психолого-педагогічну просвіту, соціально-педагогічний патронат та залучення батьків до спільних заходів, що сприяє оптимізації стосунків дитина–батьки–суспільство та полегшенню адаптації дитини. Таким чином, індекс інклюзії має стратегічне значення для формування інклюзивної культури, яка інтегрує батьків як ключових суб'єктів, сприяючи подоланню бар'єрів та забезпеченню рівного доступу до освіти [38].

Батьки дітей з особливими освітніми потребами (ООП) відіграють центральну роль як активні суб'єкти інклюзивного освітнього процесу, беручи участь у плануванні, реалізації та оцінці освітніх стратегій, що сприяє успішній соціалізації та розвитку дитини. Психолог І. Брушневська визначає психолого-педагогічну підтримку батьків як систему заходів, спрямованих на гармонізацію взаємодії між дитиною, сім'єю та освітнім середовищем, де батьки виступають ключовими партнерами. Індекс інклюзії посилює цю роль, надаючи батькам інструменти для участі в оцінці інклюзивної практики закладу та розробці стратегій, що враховують індивідуальні потреби сім'ї [6, с. 54–55].

Дослідниця Г. Грищенко зазначає, що партнерська взаємодія з батьками є основою ефективного впровадження інклюзивного навчання, оскільки передбачає спільну роботу над розробкою індивідуальних освітніх програм, що враховують потреби дитини та можливості сім'ї. Педагог Я. Гапочка додає, що роль батьків як суб'єктів включає регулярні зустрічі, обмін інформацією та спільне планування, що сприяє формуванню довіри та узгодженості в діях між батьками та педагогами. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №545 (2017), ІРЦ забезпечують батьків доступом до фахівців для консультацій та розробки індивідуальних програм розвитку, що посилює їхню роль як суб'єктів інклюзивного процесу [41].

Педагог Т. Коломоець вважає, що роль батьків у дошкільних закладах включає адаптацію до інклюзивного середовища через надання інформації про права дитини та ресурси, доступні в системі освіти, що сприяє їхній інтеграції як суб'єктів [23]. Дослідниця С. Петренко додає, що ІРЦ сприяють формуванню партнерської взаємодії, забезпечуючи координацію зусиль усіх сторін для створення підтримуючого середовища, включаючи психолого-педагогічну просвіту та соціально-педагогічний патронат [38]. Дослідниця О. Волошина зазначає, що цифрові технології, такі як онлайн-платформи для консультацій та вебінарів, полегшують роль батьків як суб'єктів, дозволяючи їм залишатися активними учасниками педагогічного процесу. Науковці О. Деркачук та Е. Борщ підкреслюють, що онлайн-ресурси, такі як інформаційні портали та чат-боти, дозволяють батькам отримувати консультації в реальному часі, що є критично важливим у кризових ситуаціях [14].

Психолог О. Реброва наголошує, що програми психологічного супроводу батьків, які включають тренінги, консультації та групові заняття, допомагають розвивати їхні компетенції як суб'єктів інклюзивного процесу, фокусуючись на формуванні навичок взаємодії з дитиною та подоланні емоційних бар'єрів. Таким чином, батьки як суб'єкти інклюзивного процесу, за підтримки індексу інклюзії, сприяють створенню гнучкої та ефективної освітньої системи.

Отже, індекс інклюзії є комплексним інструментом для системної оцінки та вдосконалення інклюзивного освітнього середовища, що базується на створенні культури, політики та практик інклюзії, з акцентом на залучення батьків як ключових партнерів. Він сприяє подоланню бар'єрів, формуванню атмосфери довіри та взаємоповаги, а також адаптації освіти до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами. Цей інструмент посилює психолого-педагогічну підтримку батьків через кризове консультування та цифрові форми взаємодії. Батьки виступають активними суб'єктами процесу, беручи участь у плануванні, реалізації та оцінці освітніх

стратегій, що забезпечує ефективну соціалізацію дитини та гнучкість системи освіти.

2.2. Моделі психолого-педагогічної підтримки батьків у системі інклюзивної освіти

Психолого-педагогічна підтримка батьків дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у системі інклюзивної освіти базується на різних моделях, які враховують унікальні потреби сімей, їхній емоційний стан і соціально-економічні умови. Основними формами підтримки є індивідуальна, групова та мережево-ресурсна моделі, кожна з яких має свої особливості та спрямована на забезпечення ефективної взаємодії між сім'єю, педагогами та фахівцями.

Індивідуальна підтримка передбачає персоналізований підхід до батьків, зосереджений на їхніх специфічних потребах і викликах, пов'язаних із вихованням дитини з ООП. Психолог І. Брушневська зазначає, що індивідуальна підтримка включає діагностичну, консультативну та корекційну діяльність, спрямовану на гармонізацію взаємодії між дитиною, сім'єю та освітнім середовищем [6, с. 54]. Ця модель дозволяє врахувати психоемоційний стан батьків, їхню готовність до співпраці та соціально-економічні умови, як наголошують дослідники О. Василенко та Ю. Безручук [8, с. 23–25]. Наприклад, індивідуальні консультації з психологом можуть допомогти батькам подолати тривожність, страх чи невпевненість, що особливо актуально в умовах воєнного стану, коли рівень стресу зростає [10]. Дослідниця О. Реброва розробила програму психологічного супроводу для батьків дітей раннього віку з ООП, яка включає індивідуальні консультації для розвитку батьківських компетенцій і подолання емоційних бар'єрів [47, с. 136–138].

Групова підтримка спрямована на створення спільноти для батьків, де вони можуть обмінюватися досвідом, отримувати взаємну підтримку та

розвивати навички взаємодії з дитиною. Психолог І. Брушневська підкреслює, що групові заняття сприяють зниженню почуття ізоляції та емоційного вигорання, дозволяючи батькам відчувати себе частиною спільноти [6, с. 55]. Дослідниця О. Вовченко додає, що групові форми підтримки, такі як тренінги чи групи взаємодопомоги, є ефективними для подолання емоційного вигорання в умовах воєнного часу, оскільки дозволяють батькам ділитися досвідом і отримувати психологічну допомогу від фахівців [10]. Наприклад, програми групової підтримки можуть включати семінари з розвитку стратегій саморегуляції, технік релаксації та способів підтримки дітей у стресових ситуаціях, як зазначає педагог Т. Калініна [21, с. 103].

Мережево-ресурсна підтримка ґрунтується на використанні цифрових технологій і онлайн-ресурсів для забезпечення доступу батьків до інформації, консультацій і просвітницьких матеріалів. Дослідниця О. Волошина наголошує, що інформатизація освітнього процесу, зокрема використання онлайн-платформ для консультацій і вебінарів, значно полегшує доступ батьків до підтримки [11, с. 49]. Науковці О. Деркачук та Е. Борщ зазначають, що такі ресурси, як інформаційні портали, чат-боти та мобільні додатки, дозволяють батькам отримувати консультації в реальному часі, що є критично важливим для сімей, які зазнали вимушеного переміщення [14]. Наприклад, ІРЦ можуть надавати онлайн-доступ до матеріалів про права дитини та можливості інклюзивної освіти, як зазначає педагог Т. Коломоєць [23].

Інтеграція психолого-педагогічної та соціальної допомоги є елементом ефективної підтримки батьків дітей з ООП, оскільки вона забезпечує цілісний підхід до вирішення їхніх потреб. Психолого-педагогічна підтримка, за визначенням психолога І. Брушневської, включає діагностичну, консультативну, корекційну та просвітницьку діяльність, спрямовану на гармонізацію взаємодії між дитиною, сім'єю та освітнім середовищем [6, с. 54]. Соціальна допомога, у свою чергу, зосереджена на подоланні зовнішніх

бар'єрів, таких як обмежений доступ до ресурсів, економічні труднощі чи соціальна ізоляція. Дослідники З. Борисенко та М. Гринців зазначають, що інтеграція цих двох видів підтримки сприяє формуванню психоемоційного стану дитини та її адаптації до інклюзивного освітнього середовища [4, с. 27].

Дослідниця Х. Колбасова підкреслює, інтеграція психолого-педагогічної та соціальної допомоги набуває особливого значення через зростання рівня стресу та емоційного вигорання батьків [22, с. 48]. Вона зазначає, що корекційна робота має фокусуватися на подоланні травматичного досвіду, а соціальна допомога – на забезпеченні доступу до базових ресурсів, таких як житло чи медична допомога для вимушено переміщених сімей. Дослідники Л. Прохоренко та О. Орлов додають, що дистанційні форми підтримки, такі як онлайн-консультації, є важливим інструментом інтеграції, оскільки дозволяють охопити сім'ї, які втратили доступ до фізичних освітніх закладів [45].

Педагог Т. Соловйова наголошує, що соціально-педагогічна робота з сім'ями в дошкільних закладах включає просвітницькі програми, які підвищують обізнаність батьків про їхні права та можливості, що є прикладом інтеграції психолого-педагогічної та соціальної підтримки [50, с. 418]. Наприклад, такі програми можуть включати семінари про права дітей з ООП, тренінги з розвитку батьківських компетенцій і консультації щодо соціальних пільг, що сприяє комплексному супроводу сімей.

Педагоги, психологи та асистенти відіграють ключові ролі в організації психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з ООП, забезпечуючи комплексний супровід сім'ї в інклюзивному освітньому процесі. Кожна з цих груп фахівців виконує специфічні функції, які доповнюють одна одну та сприяють створенню підтримуючого середовища.

Педагоги відповідають за адаптацію освітнього процесу до потреб дитини з ООП та залучення батьків до співпраці. Дослідниця Г. Грищенко зазначає, що педагоги беруть участь у розробці індивідуальних освітніх програм, що враховують потреби дитини та можливості сім'ї, а також

забезпечують регулярну комунікацію з батьками через консультації та спільне планування [13, с. 17]. Педагог Я. Гапочка додає, що педагоги відіграють роль координаторів партнерської взаємодії, сприяючи формуванню довіри та узгодженості між сім'єю та закладом освіти [12, с. 133]. Наприклад, педагоги можуть проводити батьківські зустрічі для обговорення прогресу дитини та адаптації навчальних матеріалів.

Психологи зосереджені на наданні психоемоційної підтримки батькам, допомагаючи їм подолати тривожність, емоційне вигорання та інші психологічні бар'єри. Психолог О. Реброва підкреслює, що психологи використовують когнітивно-поведінкові підходи для корекції емоційних станів батьків, навчаючи їх стратегіям саморегуляції та подолання стресу [49, с. 221]. Психологи також проводять діагностику психоемоційного стану батьків і дітей, що дозволяє адаптувати підтримку до їхніх індивідуальних потреб, як зазначають дослідники С. Бужинська та А. Тома [7, с. 120].

Асистенти відіграють допоміжну роль, забезпечуючи супровід дитини з ООП у навчальному процесі та сприяючи взаємодії між дитиною, педагогами та батьками. Науковці А. Колупаєва та О. Таранченко зазначають, що асистенти допомагають адаптувати навчальне середовище до потреб дитини, а також надають батькам практичні поради щодо підтримки дитини вдома [24, с. 19]. Наприклад, асистенти можуть допомагати у впровадженні індивідуальних освітніх програм, забезпечуючи зв'язок між школою та сім'єю через регулярне інформування батьків про успіхи та труднощі дитини. Дослідниця С. Петренко додає, що асистенти сприяють формуванню партнерської взаємодії, допомагаючи батькам відчувати себе залученими до освітнього процесу [38].

Отже, психолого-педагогічна підтримка батьків дітей з ООП базується на індивідуальній, груповій та мережево-ресурсній моделях, які враховують унікальні потреби сімей. Індивідуальна підтримка зосереджена на персоналізованих консультаціях і корекційній роботі для подолання тривожності та розвитку батьківських компетенцій. Групова підтримка

створює спільноти для обміну досвідом, зниження ізоляції та емоційного вигорання через тренінги та групи взаємодопомоги. Мережево-ресурсна підтримка використовує цифрові технології, такі як онлайн-платформи та чат-боти, для забезпечення доступу до інформації та консультацій, особливо в умовах воєнного стану.

Інтеграція психолого-педагогічної та соціальної допомоги забезпечує цілісний підхід, поєднуючи діагностику, консультування та просвітницьку діяльність із подоланням соціальних бар'єрів, таких як економічні труднощі чи ізоляція. У воєнний час особливого значення набувають дистанційні форми підтримки та програми кризового консультування. Педагоги адаптують освітній процес і координують партнерську взаємодію, психологи надають психоемоційну підтримку, а асистенти забезпечують супровід дитини та зв'язок між школою і сім'єю, сприяючи створенню підтримуючого інклюзивного середовища.

2.3. Форми та методи взаємодії з батьками дітей з ООП у контексті індексу інклюзії

Комунікативно-інформаційна підтримка є складовою взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у контексті індексу інклюзії, оскільки сприяє формуванню довіри, прозорості та партнерства між сім'єю, педагогами та закладом освіти. Зарубіжний науковець Т. Бут зазначає, що індекс інклюзії передбачає створення відкритої комунікаційної системи, яка забезпечує обмін інформацією між усіма учасниками освітнього процесу, включаючи батьків, для підтримки інклюзивної культури [20, с. 12]. Ця форма підтримки включає регулярне інформування батьків про прогрес дитини, особливості інклюзивного навчання та доступні ресурси, що сприяє їхній активній участі.

Інклюзивна культура – це основа, «душа» закладу дошкільної освіти, його внутрішня атмосфера та система цінностей, за якими кожна людина

(дитина, батьки, педагог, техперсонал) сприймається як унікальна, важлива і потрібна саме така, якою вона є. Це не плакати на стінах і не разові заходи, а щоденне переживання приналежності до спільноти [18].

У дошкільному закладі інклюзивна культура проявляється насамперед через партнерську взаємодію з батьками дітей з особливими освітніми потребами (ООП), оскільки саме сім'я є першим і постійним середовищем розвитку дитини. Батьки виступають не «отримувачами послуг», не «проблемними відвідувачами» і не «тими, кого треба переконати», а повноцінними партнерами команди психолого-педагогічного супроводу. Це означає [16]:

-Батьків запрошують не лише тоді, коли «щось не так», а й на всі свята, ранки, спільні прогулянки, майстер-класи, батьківські збори та навіть педради (як слухачів або співдоповідачів).

-Імена дітей з ООП звучать так само часто і з такою ж теплотою, як імена всіх інших дітей. Немає поділу на «наші» і «особливі».

-У роздягальнях і групах висять спільні фото всіх дітей і сімей, а не окремі «інклюзивні» куточки.

-Педагоги та асистенти вихователя говорять про дитину з ООП з повагою і в присутності інших батьків використовують тільки ім'я дитини, а не діагноз.

-Батьки дітей з ООП мають право голосу при плануванні свят, екскурсій, меню, режиму дня – їхня думка враховується нарівні з думкою інших батьків.

-Батькам дітей з ООП ніколи не кажуть «ви ж розумієте, що ваша дитина заважає іншим» – навпаки, підкреслюється, що присутність їхньої дитини збагачує групу і вчить всіх дітей емпатії, терпимості та взаємодопомоги.

Така інклюзивна культура дає батькам дітей з ООП найважливіше – відчуття безпеки, прийняття і гідності. Тільки коли батьки щиро вірять, що їхню дитину в закладі люблять і поважають, вони готові відкрито

співпрацювати, довіряти команді супроводу, ділитися своїми страхами і сумнівами, спільно шукати найкращі рішення. Без інклюзивної культури всі інші форми роботи (консультації, тренінги, ІПР) залишаються формальними і малоефективними.

Саме тому партнерство з батьками – це не «додаткова опція» інклюзивного ЗДО, а серцевина інклюзивної культури. Батьки стають не об'єктом впливу, а співтворцями інклюзивного середовища: вони беруть участь у розробці ІПР, пропонують ідеї адаптації простору, діляться вдалими домашніми практиками, допомагають іншим батькам зрозуміти особливості своїх дітей. Тільки в такій атмосфері справжньої спільноти можливий повноцінний розвиток кожної дитини – і з ООП, і з типовим розвитком.

Інклюзивна політика – організація діяльності ЗДО таким чином, щоб усунути бар'єри та забезпечити доступність для всіх.

Інклюзивна практика – щоденні педагогічні дії, які відображають інклюзивні цінності та підтримують різноманітність [18].

У дошкільному закладі інклюзивна культура проявляється насамперед через партнерську взаємодію з батьками дітей з особливими освітніми потребами (ООП), оскільки саме сім'я є першим і постійним середовищем розвитку дитини. Батьки виступають не «отримувачами послуг», а повноцінними партнерами команди психолого-педагогічного супроводу.

Дослідниця О. Ільчук підкреслює, що ефективна комунікація з батьками сприяє формуванню довіри та спільного бачення цілей освіти, що є особливо важливим у закладах інклюзивної освіти [19, с. 103]. Комунікативно-інформаційна підтримка може реалізовуватися через регулярні батьківські зустрічі, інформаційні бюлетені, електронні розсилки та індивідуальні бесіди. Наприклад, педагоги можуть надавати батькам звіти про досягнення дитини, адаптацію навчального процесу чи рекомендації щодо підтримки вдома, як зазначає педагог Я. Гапочка [12, с. 131].

Останнім часом цифрові інструменти, такі як онлайн-платформи, чат-боти та месенджери, стали незамінними для забезпечення комунікативно-

інформаційної підтримки. Дослідниця О. Волошина зазначає, що використання цифрових платформ, таких як Zoom чи спеціалізовані портали, дозволяє підтримувати безперервну комунікацію з батьками, надаючи їм доступ до інформації про права дитини та ресурси інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) [41].

Команда супроводу в інклюзивному ЗДО зазвичай включає: вихователя групи, асистента вихователя, практичного психолога, вчителя-логопеда, вчителя-реабілітолога, інструктора з фізкультури, музичного керівника, медичну сестру та керівника ЗДО. Координатором команди є, як правило, заступник з інклюзивної освіти або спеціаліст ІРЦ, який здійснює супровід.

Ключовою фігурою щоденного втілення інклюзивної практики та партнерської взаємодії з батьками є асистент вихователя. Саме асистент вихователя [25]:

- щодня перебуває з дитиною в групі протягом усього перебування в ЗДО;

- реалізує рекомендації ІРЦ та індивідуальну програму розвитку (ІПР);

- адаптує освітнє середовище (розташування меблів, зонування, візуальні підказки, альтернативну комунікацію);

- здійснює безпосереднє спостереження за дитиною та фіксує динаміку розвитку;

- є основним «містком» між педагогами та сім'єю – щоденно спілкується з батьками під час прийому та видачі дитини, передає короткі усні звіти, фотографує досягнення, пропонує домашні завдання чи вправи.

Саме асистент вихователя найбільше втілює інклюзивну практику на рівні повсякденних дій і є центральною фігурою у формуванні довіри батьків до закладу.

Консультативно-методична допомога є важливою формою взаємодії, яка спрямована на підвищення компетентності батьків у питаннях виховання та підтримки дітей з ООП, а також їхньої інтеграції в інклюзивне освітнє середовище. Психолог І. Брушневська зазначає, що консультативна допомога

включає індивідуальні та групові консультації, спрямовані на діагностику потреб сім'ї, розробку стратегій взаємодії з дитиною та подолання емоційних бар'єрів. Ця форма підтримки відповідає принципам індексу інклюзії, оскільки сприяє адаптації освітнього середовища до потреб дитини та залученню батьків до розробки індивідуальних освітніх програм [20, с. 14].

Дослідники З. Борисенко та М. Гринців вважають, що консультативно-методична допомога передбачає індивідуалізований підхід, який враховує емоційний стан батьків, їхню готовність до співпраці та соціально-економічні умови [4, с. 27]. Наприклад, психологи можуть надавати консультації щодо технік саморегуляції, стратегій подолання стресу чи методів підтримки дитини вдома. Дослідниця О. Реброва додає, що консультативна допомога включає методичні рекомендації для батьків, які допомагають їм адаптувати домашнє середовище до потреб дитини, наприклад, через використання спеціальних навчальних матеріалів чи технік спілкування [47, с. 137].

Освітньо-тренінгові практики є ефективним інструментом підвищення інклюзивної компетентності батьків, що відповідає принципам індексу інклюзії щодо залучення сімей до створення інклюзивної культури. Дослідниця О. Пюра зазначає, що просвітницькі програми, які включають семінари, тренінги, інформаційні буклети та онлайн-курси, допомагають батькам краще розуміти процес інклюзивного навчання та активно брати участь у ньому [46, с. 532]. Такі програми спрямовані на підвищення обізнаності батьків про права їхньої дитини, особливості інклюзивної освіти та ресурси, доступні через ІРЦ.

Педагог Т. Кравчинська підкреслює, що освітньо-тренінгові практики сприяють розвитку батьківських компетенцій, таких як навички взаємодії з дитиною, розуміння її потреб і вміння співпрацювати з педагогами. Наприклад, тренінги можуть включати практичні заняття з використання адаптивних навчальних матеріалів, технік комунікації з дитиною з ООП чи стратегій подолання поведінкових труднощів. Дослідники С. Бужинська та А. Тома додають, що групові тренінги допомагають батькам розвивати навички

саморегуляції та взаємодії, знижуючи почуття ізоляції та емоційного вигорання [7, с. 120]. (Див. додаток В).

Дослідниця Г. Грищенко зазначає, що освітньо-тренінгові практики сприяють партнерській взаємодії, оскільки дозволяють батькам брати участь у розробці індивідуальних освітніх програм і спільно з педагогами планувати навчальний процес. Педагог Т. Коломоєць додає, що в дошкільних закладах тренінги для батьків включають просвітницькі заходи, спрямовані на ознайомлення з особливостями інклюзивного середовища та роллю сім'ї в ньому [23]. (Див. додаток Д).

Отже, комунікативно-інформаційна підтримка сприяє формуванню довіри та партнерства через регулярне інформування батьків про прогрес дитини, особливості інклюзивного навчання та доступні ресурси, використовуючи батьківські зустрічі, інформаційні бюлетені та цифрові платформи, такі як Zoom і чат-боти, що особливо важливо в умовах воєнного стану. Консультативно-методична допомога підвищує компетентність батьків через індивідуальні та групові консультації, надаючи методичні рекомендації для адаптації домашнього середовища та подолання емоційних бар'єрів. Освітньо-тренінгові практики розвивають інклюзивну компетентність батьків через семінари, тренінги та онлайн-курси, сприяючи їхній активній участі в розробці індивідуальних освітніх програм і формуванню інклюзивної культури. Ці форми взаємодії забезпечують залучення батьків як активних партнерів, сприяючи ефективному інклюзивному навчанню.

2.4. Напрями удосконалення системи психолого-педагогічної підтримки батьків

Модернізація інклюзивного освітнього середовища є напрямом удосконалення системи психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами (ООП), оскільки вона створює умови для

їхньої активної участі та сприяє гармонійному розвитку дитини. Зарубіжний науковець Т. Бут у рамках концепції індексу інклюзії визначає стратегічні пріоритети модернізації як створення інклюзивної культури, розробку інклюзивної політики та впровадження інклюзивних практик, які включають залучення батьків до освітнього процесу. Ці пріоритети передбачають системний підхід до оцінки та вдосконалення освітнього середовища, що враховує потреби всіх учасників, включаючи сім'ї [20, с. 12–14].

Дослідниця Г. Васильєва підкреслює, що модернізація інклюзивного середовища має включати адаптацію фізичного простору закладів освіти, забезпечення доступності навчальних матеріалів і підвищення кваліфікації педагогів для роботи з дітьми з ООП. Це передбачає впровадження універсального дизайну в навчанні, який забезпечує гнучкість і доступність освітнього процесу для всіх учнів. Педагог Т. Кравчинська додає, що стратегічним пріоритетом є інтеграція цифрових технологій, таких як онлайн-платформи та інформаційні портали, для забезпечення безперервного доступу батьків до ресурсів і консультацій [25, с. 22–24; 11, с. 49–50].

Ще одним стратегічним пріоритетом є просвітницька діяльність, спрямована на підвищення обізнаності батьків про права їхніх дітей і можливості інклюзивної освіти. Дослідниця О. Пюра зазначає, що просвітницькі програми, які включають семінари, тренінги та онлайн-курси, є важливим інструментом модернізації, оскільки сприяють активній участі батьків у освітньому процесі.

Посилення партнерських відносин між закладом освіти, сім'єю та громадою є важливим напрямом удосконалення психолого-педагогічної підтримки батьків, оскільки сприяє створенню цілісного підтримуючого середовища для дітей з ООП. Дослідниця Г. Грищенко підкреслює, що партнерська взаємодія передбачає спільну роботу над розробкою індивідуальних освітніх програм, які враховують потреби дитини та можливості сім'ї, а також регулярний обмін інформацією між усіма сторонами. Педагог Я. Гапочка додає, що партнерство включає регулярні

зустрічі, консультації та спільне планування, що сприяє формуванню довіри та узгодженості дій [12, с. 131].

Рекомендації для посилення партнерських відносин:

1. Впровадження структурованих форм спілкування, таких як батьківські зустрічі, електронні розсилки та онлайн-консультації, для забезпечення прозорості та інформування батьків про прогрес дитини.
2. Співпраця з місцевими громадськими організаціями для надання додаткових ресурсів, таких як соціальна підтримка чи реабілітаційні програми.
3. Використання ІРЦ як платформи для координації зусиль між закладом освіти, сім'єю та громадою, включаючи надання консультацій і просвітницьких матеріалів.
4. Впровадження онлайн-платформ, чат-ботів і мобільних додатків для забезпечення доступу до інформації та консультацій у реальному часі, що є особливо важливим у воєнний час.
5. Формування команд із педагогів, психологів, асистентів і представників громади для спільної роботи над індивідуальними програмами розвитку.

Батьківський активізм і співучасть у освітньому процесі є перспективним напрямом удосконалення психолого-педагогічної підтримки, оскільки вони сприяють інтеграції батьків як активних суб'єктів інклюзивного навчання. Психолог І. Брушневська зазначає, що батьківський активізм передбачає не лише участь у вихованні дитини, але й активну роль у формуванні інклюзивної політики закладу освіти, що відповідає принципам індексу інклюзії. Дослідниця О. Реброва підкреслює, що програми психологічного супроводу, які включають тренінги та групові заняття, сприяють розвитку батьківських компетенцій і мотивації до активної участі [47, с. 136].

Перспективи розвитку батьківського активізму:

1. Організація груп взаємодопомоги, де батьки можуть обмінюватися досвідом, отримувати психологічну підтримку та спільно розробляти пропозиції для вдосконалення інклюзивного середовища.
2. Участь батьків у створенні інклюзивної політики закладу освіти, наприклад, через батьківські комітети чи робочі групи.
3. Впровадження тренінгів для підвищення інклюзивної компетентності батьків, включаючи навчання стратегіям взаємодії з дитиною та співпраці з педагогами.
4. Створення онлайн-форумів і соціальних мереж для батьків, де вони можуть ділитися досвідом, отримувати інформацію та брати участь у просвітницьких ініціативах.
5. Розробка програм кризового консультування та груп підтримки для батьків у воєнний час, що сприяють їхній резилієнтності та активній участі. (Див. додаток А;Б).

Дослідниця С. Петренко підкреслює, що батьківський активізм сприяє формуванню партнерської взаємодії, оскільки батьки стають не лише отримувачами підтримки, але й її співтворцями, пропонуючи ідеї для вдосконалення освітнього процесу. Педагог Т. Коломоець додає, що в дошкільних закладах батьківський активізм може проявлятися через участь у просвітницьких заходах і заходах з адаптації дітей до інклюзивного середовища [23].

Отже, модернізація інклюзивного освітнього середовища передбачає створення інклюзивної культури, політики та практик, адаптацію фізичного простору, забезпечення доступності навчальних матеріалів, підвищення кваліфікації педагогів і впровадження цифрових технологій для безперервного доступу батьків до ресурсів. Просвітницькі програми, такі як семінари та онлайн-курси, підвищують обізнаність батьків про права дітей і можливості інклюзивної освіти. Посилення партнерських відносин між закладом освіти, сім'єю та громадою забезпечується через регулярну комунікацію, співпрацю з ІРЦ, використання онлайн-платформ і формування

міжсекторальних команд для розробки індивідуальних програм розвитку. Батьківський активізм сприяє інтеграції батьків як активних суб'єктів через участь у групах взаємодопомоги, створенні інклюзивної політики, тренінгах і онлайн-форумах для підтримки резилієнтності та співучасті в освітньому процесі.

Висновки до розділу 2

Індекс інклюзії є стратегічним інструментом для оцінки та вдосконалення інклюзивного освітнього середовища, сприяючи партнерській взаємодії між закладом освіти, педагогами та батьками дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Він базується на створенні інклюзивної культури, політики та практик, забезпечуючи системний підхід до подолання бар'єрів і залучення батьків як активних суб'єктів освітнього процесу.

Психолого-педагогічна підтримка батьків реалізується через індивідуальні, групові та мережево-ресурсні моделі, які враховують їхні унікальні потреби та соціально-економічні умови. Індивідуальна підтримка фокусується на персоналізованих консультаціях, групова — на створенні спільнот для обміну досвідом, а мережево-ресурсна — на використанні цифрових технологій. Інтеграція психолого-педагогічної та соціальної допомоги забезпечує цілісний підхід, поєднуючи діагностику, консультування та просвітницьку діяльність із подоланням соціальних бар'єрів.

Форми взаємодії з батьками включають комунікативно-інформаційну підтримку (батьківські зустрічі, цифрові платформи), консультативно-методичну допомогу (індивідуальні та групові консультації) та освітньо-тренінгові практики (семінари, тренінги), які підвищують інклюзивну компетентність батьків і сприяють їхній активній участі. Напрями удосконалення системи підтримки передбачають модернізацію інклюзивного середовища через універсальний дизайн, цифрові технології та просвітницькі

програми, посилення партнерських відносин між закладом, сім'єю та громадою, а також розвиток батьківського активізму через створення спільнот, участь у формуванні політики та дистанційні форми підтримки.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження присвячене теоретичному обґрунтуванню використання індексу інклюзії як засобу психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах інклюзивної освіти. Аналіз теоретичних і практичних аспектів дозволив систематизувати ключові положення, які сприяють підвищенню ефективності інклюзивного навчання шляхом залучення батьків до освітнього процесу та створення підтримуючого середовища.

У першому розділі дослідження розкрито теоретичні основи психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з ООП. Визначено понятійно-категоріальний апарат, зокрема терміни «особливі освітні потреби», «психолого-педагогічна підтримка» та «індекс інклюзії», які є основою для розуміння специфіки інклюзивної освіти. Особливі освітні потреби охоплюють індивідуальні особливості дітей, що потребують адаптації освітнього середовища. Психолого-педагогічна підтримка розглядається як комплексна система заходів, спрямованих на гармонізацію розвитку дитини та підтримку її сім'ї, особливо в умовах воєнного стану. Індекс інклюзії визначено як методологію оцінки та вдосконалення інклюзивного середовища, що сприяє партнерській взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Історико-педагогічний аналіз показав еволюцію інклюзивної освіти від сегрегуючих до інклюзивних підходів, зокрема в Україні після прийняття Закону України «Про освіту» (2017) та створення інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ). Психолого-педагогічні підходи, такі як гуманістичний, системний, екологічний і когнітивно-поведінковий, забезпечують основу для організації підтримки батьків через діагностику, консультування, корекційну роботу та просвітницьку діяльність.

Другий розділ дослідження зосереджено на системних аспектах психолого-педагогічної підтримки батьків у контексті індексу інклюзії. Встановлено, що індекс інклюзії є стратегічним ресурсом для розвитку

партнерської взаємодії, сприяючи створенню інклюзивної культури, політики та практик. Він дозволяє оцінити бар'єри в освітньому середовищі та залучити батьків як активних суб'єктів освітнього процесу. Визначено три моделі підтримки батьків: індивідуальну (персоналізовані консультації), групову (створення спільнот для обміну досвідом) та мережево-ресурсну (використання цифрових технологій). Інтеграція психолого-педагогічної та соціальної допомоги забезпечує цілісний підхід до подолання емоційних і соціальних бар'єрів. Форми взаємодії з батьками включають комунікативно-інформаційну підтримку (батьківські зустрічі, цифрові платформи), консультативно-методичну допомогу (індивідуальні та групові консультації) та освітньо-тренінгові практики (семінари, тренінги). Напрями удосконалення системи підтримки передбачають модернізацію інклюзивного середовища через універсальний дизайн і цифрові технології, посилення партнерських відносин між закладом освіти, сім'єю та громадою, а також розвиток батьківського активізму через створення груп взаємодопомоги, участь у формуванні політики та дистанційні форми підтримки.

Практичне значення дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій щодо впровадження індексу інклюзії для психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з ООП. Ці рекомендації включають використання анкет і опитувальників для оцінки потреб батьків, створення програм кризового консультування, впровадження цифрових платформ для консультацій і просвітницьких заходів, а також залучення батьків до розробки індивідуальних освітніх програм. Результати дослідження можуть бути застосовані в закладах дошкільної та загальної середньої освіти для підвищення ефективності інклюзивного навчання, подолання психоемоційних бар'єрів батьків і створення підтримуючого інклюзивного середовища.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з експериментальною перевіркою ефективності запропонованих рекомендацій у практиці інклюзивних закладів освіти, розробкою онлайн-платформ для підтримки

батьків у кризових умовах, а також поглибленим вивченням впливу батьківського активізму на формування інклюзивної культури.